

Foto: Dino Cetinić

NAJSTARIJE SPOMINJANJE VELE LUKE U PISANIM IZVORIMA

(građa za povijest Vele Luke u srednjemu vijeku)

Serđo Dokoza
Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru
Mihovila Pavlinovića bb.
HR 22000 Zadar
sdokoza@unizd.hr

Primljeno: 21.12.2021.

UDK 94(497.5Vela Luka)

Sažetak: Autor je istražio najranije spomene Vele Luke u zapisima Arhiva stare korčulanske komune koji se čuva u Državnom arhivu u Zadru. Poznata je činjenica da je Vela Luka kao zasebna administrativna cjelina formirana tek početkom 19. st, pa se postavljalo pitanje nije li to područje i ranije uživalo u barem donekle izdvojenom položaju unutar okruga sela Blata. Pregledom arhivalija konstatirano je da se je širi prostor Vele Luke vrlo rijetko spominjao i to isključivo kao toponim koji administrativno pripada Blatu. Najraniji spomen odnosi se na godinu 1375., a od tada do prvih desetljeća 15. st., Vela Luka i njoj pripadajući predjeli (Lučica, Žukova, Vela spila...), nekoliko danas neubiciranih položaja (Grubinjanine lazi, Vatasa laz, Jurja Veloevića las...), kao i otočići vezani uz zaljev, spominju se više puta, ali ne tako često kao ostali toponimi na zapadnom dijelu otoka. Posebnu vrijednost čine osobna imena vezana uz, najčešće, sudske isprave, pa su na taj način postala poznata najstarija velolučka imena.

Ključne riječi: Vela Luka, Blato, otok Korčula, Državni arhiv u Zadru, korčulanska komuna

Ovaj rad ima namjeru više iznošenja najstarije pisane građe o povijesti Vele Luke, nego pisanje povijesti tog sela. Ovdje se sakupila sva ona građa iz razdoblja srednjega vijeka koja je vezana za Velu Luku. S jedne strane ona koja se odnosi na samu uvalu, a s druge ona koja se odnosi na toponime sa šireg područja koje obuhvaća današnja općina Vela Luka. Dostupni su nam bili izvorni dokumenti starog korčulanskog arhiva koji se čuva u Državnom arhivu u Zadru. Tu je u tridesetak svežnjica arhivske građe, uglavnom bilježničkih spisa, uz nekoliko svežnjica općinskih dokumenata i nekoliko sudskih zapisa, sačuvana najznačajnija količina pisanih izvora za povijest Korčule u srednjemu vijeku. Pretraženi su dokumenti od najstarijih zapisa u prvim svežnjicima koji potječu s početka XIV. st. pa do 1420. godine, odnosno do dolaska Venecije na vlast.¹ Uz njih proučen je i jedini sačuvani svežnjić odluka korčulanskog Velikog vijeća s prijelaza XIV. na XV. st.² U svim tim spisima se, pored ostaloga, spominje i tema ovog rada, Vela Luka.

Ovdje se sakupila sva ona građa iz razdoblja srednjega vijeka koja je vezana za Velu Luku. Pretraženi su dokumenti starog korčulanskog arhiva u Državnom arhivu u Zadru od najstarijih zapisa s početka XIV. st. pa do 1420. Uz njih proučen je i jedini sačuvani svežnjić odluka korčulanskog Velikog vijeća s prijelaza XIV. na XV. st.

Sav pronađeni materijal je ugrubo posložen u logične tematske cjeline i predstavlja tek skicu za buduća ozbiljnija istraživanja povijesti Vele Luke u ovom razdoblju. Čak je i takvo slaganje jedne mikro-povijesti „ugrubo“ još uvijek problematično jer najčešće nema ni dovoljno izdašnih izvora, ni veće pomoći u literaturi, a niti odgovarajućeg historiografskog obrasca u koji bi se mogao uklopiti postojeći materijal. No razumljivo je da se procesi koji se odvijaju na vrlo uskom prostoru definiranom svojim posebnostima teško mogu uspješno ubaciti u velike poznate trendove povijesti određenih razdoblja.

Kod Vele Luke osobito je izražen problem već spomenute oskudnosti izvorne arhivske građe što ne dopušta povjesničaru da se u postavljenim tvrdnjama osloni na izvorni podatak kako bi se uz pomoć analogije dovinuo mogućim odgovorima na pitanja koja mu znanstvena radoznalost nameće. O korčulanskoj povijesti napisano je relativno dosta radova i knjiga. O njenom srednjovjekovlju znatno manje. No, na današnjem stupnju historiografije može se ipak reći da je Korčula dobila svoje mjesto u sustavu srednjovjekovnih dalmatinskih komuna. Međutim na utvrđivanju unutrašnjeg ustroja ove otočke sredine te posebno specifičnosti pojedinih korčulanskih sela posao je tek započet. Slično je stanje i u drugim dalmatinskim komunama.

Za razliku od svih korčulanskih sela na otoku, Vela Luka, koja je tema ovoga rada, kao posebna jedinica i uopće kao naseljeno mjesto u srednjemu vijeku još nije postojala, pa ju se stoga u ovom radu obrađuje kao običan toponim u sklopu blatskog distrikta unutar kojeg se, pored ostaloga, tek nastoje nazrijeti zametci budućeg naselja.

I.

Za uvod u sagledavanje problematike i određivanje onih parametara koji definiraju Velu Luku poslužiti ćemo se zemljopisom. Reljef otoka Korčule čine nizovi krških udolina koje se, počevši od središnjeg masiva, polako spuštaju prema istoku i zapadu. Istočni niz tvore udoline Močila, Dubrava, Žrnovsko polje i Donje Blato. Na krajnjem istoku smješteno je Lumbardsko polje, pokriveno naslagama pijeska. Na zapadnoj strani su dva niza udolina. Prvi tvore Konopljica, Čarsko polje,

1 Arhiv stare korčulanske komune čuva se u Državnom arhivu u Zadru (DAZD) i u Vodiču arhiva zabilježen je pod naslovom Općina/Komuna Korčula sa signaturom HR-DAZD-11. Ima 582 kutije sa 1040 svežnjeva koji se najvećim dijelom odnose na razdoblje od XIV. do kraja XVIII. st., tj. na razdoblje mletačke vlasti u Dalmaciji. Prvih pet kutija donose građu iz vremena prije dolaska Venecije 1420. godine.

2 Čuva se u Gradskom muzeju Korčula.

Smokvičko polje, Sitnica, Hotinja i Gornji Lov (Gjivoje 1968: 14). Drugi se pruža od Gumanaca preko Male i Vele Kapje, Krtinje i Gospinog Polja na Blatsko polje, i čini najveću obradivu površinu na otoku koja završava u prostranoj velolučkoj uvali.

Gospodarska aktivnost na otoku danas, a posebno nekada, određena je njegovom geološkom građom. Vapnenac na zapadnom dijelu otoka je trošan i podložan raspadanju, pa je u spomenutim nizovima krških udolina nataložen razmjerno debeo pedološki sloj, preduvjet mediteranske poljoprivrede. Upravo je ta činjenica definirala razlog nastanka i veličinu sela Blato koje obuhvaća najveći dio zapadne polovice otoka, a zajedno sa selima Čarom i Smokvicom obuhvaća i većinu najkvalitetnijih dijelova otočnog obradivog tla.

Vapnenac na istočnoj strani otoka nije podložan raspadanju, ali je zbog svoje čvrstoće bio pogodan za iskorištavanje, pa su nekada u okolici Lumbarde, Žrnova i na otočićima Pelješkog kanala otvarani brojni kamenolomi i razvijan, uz njih vezan, kamenoklesarski obrt. Nepostojanje razvijenije poljoprivrede kompenziralo se je djelatnostima poput brodogradnje i trgovine, vezanima uz izniman prometni značaj Pelješkog kanala.

Prema najranijem poznatom premjeravanju zemljišta što su ga obavile austrijske vlasti 1837. na cijelom je otoku bilo sveukupno 4677 ha obradive površine, od čega je na blatsko područje otpadalo više od polovice - 2556 ha. Takav je odnos bio i u najvažnijoj gospodarskoj grani, vinogradarstvu: vinogradi su prema tom mjeranju pokrivali najveći dio plodnih površina na otoku (2949 ha), dok je samo na blatske vinograde otpadala gotovo polovica (1440 ha) (Kalodera 1975: 245). Još u mletačkim putopisima iz prve polovice XVI. st. izričito se kaže da je Blato sa svojih 220 ognjišta bilo najveće naselje na Korčuli (Ljubić 1877: 251-252). Dakle, najveći i najmnogoljudniji dio otoka bio je blatsko područje.

Razlog zbog kojeg je selo Blato iznimno uspješno leži u njegovom smještaju uz rub najvećih obradivih površina na otoku koje zauzimaju središnji položaj na zapadnom dijelu Korčule, te u nizu drugih, manjih, ali plodnih površina u okolici. Vjerojatno se zbog cjelovitosti, tj. zaokruženosti tih velikih obradivih površina u jednu cjelinu, na tom velikom području nije moglo odvojiti i posebno razviti niti jedno drugo naselje.

Temeljni razlog ranijeg nenastanka značajnijeg naselja u uvali Vela Luka je što se nije nalazila na glavnom plovnome putu uzduž Jadrana. On je vodio između poluotoka Pelješca i otoka Korčule, prolazio ili vanjskim pomorskim kanalom između Korčule i Hvara, ili unutrašnjim između Hvara i kopna, i nastavljao se dalje sve do Zadra i Venecije.

Osobito se to može reći za područje oko velike i prostrane uvale Vele Luke smještene na zapadu otoka na kojem se tek u novom vijeku počinju spominjati prve kuće i stanovnici da bi kasnije, u XIX. st. bila oblikovana i posebna upravna jedinica.

Temeljni razlog nenastanka značajnijeg naselja u uvali Vela Luka je što se nije nalazila na glavnom plovnome putu uzduž Jadrana. On je vodio između poluotoka Pelješca i otoka Korčule. Prolazio je ili vanjskim pomorskim kanalom između Korčule i Hvara, dakle sa sjeverne strane otoka ili unutrašnjim između Hvara i kopna, odnosno Brača i nastavljao se dalje sve do Zadra, odakle je put vodio na otvoreno more ispod otoka Paga prema Veneciji kao konačnoj destinaciji. Kontrola ulaza u taj plovni put je i razlog postojanja samog grada Korčule na mjestu gdje se nalazi. Posljedica tih regionalnih odrednica je da lijepa i prostrana uvala na suprotnom, zapadnom kraju otoka Korčule, koja je mogla biti odlično sklonište za brodove, zbog svoje odmaknutosti od opisanog plovnog puta, u to vrijeme nije imala gotovo nikakvu važnost.

Ta geopolitička značajka je definirala grad Korčulu kao jedini izlaz ovoga otoka prema vanjskom svijetu, a ujedno i kao glavno središte otoka, tako da su sva ostala naselja na otoku bila okrenuta gradu. Tome u prilog je išlo i tadašnje autarkično gospodarstvo dalmatinskih komuna, posebno onih otočnih. Naime, u gradu Korčuli kao

upravnom središtu otoka boravio je i gornji sloj komunalnog društva, korčulansko plemstvo, koje je bilo vlasnik najvećeg dijela plodnih površina na otoku. Budući da im je poljodjelstvo bilo glavni izvor prihoda i budući da se urod s polja najlakše mogao dopremiti do njihovih kuća u gradu morem, svako je selo imalo izlaz na more u nekoj najbližoj prikladnoj uvali odakle bi poljodjelske proizvode kralci na brod i prevozili u grad. Za Čaru i Smokvicu je to bila uvala Zavalatica,³ a za cijeli blatski kraj najzgodnija i najbliža gradu Korčuli bila je uvala Prigradica, dok je nasuprot njoj, Vela Luka, također blatska uvala, zbog znatno veće udaljenosti od grada, ostala neiskorištena.

Mogla bi se pridodati i činjenica da su u srednjem vijeku, zbog velike političke i društvene nesigurnosti, naselja na otocima bila smješтана dalje od morske obale u njihovoj unutrašnjosti, pa je i to mogao biti jedan od razloga zašto na obali unutar velolučkog zaljeva nije ranije nastalo naselje nego je cijeli kraj pripadao blatskom distriktu. Do razvoja naselja doći će tek u novim, promijenjenim okolnostima pa u tom kontekstu treba promatrati sve veći značaj pristaništa i naselja u Veloj Luci (Šunjić 2019: 62).

Kako je već rečeno, u drugoj polovici XIV. st. s pojavom veće količine bilježničkih spisa javlja se u nekoliko dokumenata i prvi spomen toponima Vele Luke. Naravno, u tadašnjim dokumentima koji su pisani latinskim jezikom za očekivati je da se i taj toponim pojavi preveden na latinski. Tako ga bilježnički i općinski dokumenti spominju kao *Magnus portus*,⁴ ali i kao *Vallis Magna*⁵ ili *Vallis Magna sub Blata*.⁶ No, istodobno se pojavljuje i hrvatska varijanta Vela Luka (*Vela Lucha*)⁷ što je razumljivo jer je korčulanska toponimija u srednjem vijeku gotovo u potpunosti slavenizirana i tek se u natruhama nađe pokoji romanizam. Isto tako je lako objašnjiva potreba bilježnika, koji su uglavnom bili s Apeninskog poluotoka, da pri pisanju prevedu taj lako prevodiv toponim na službeni jezik, latinski.

II.

Nije moguće utvrditi koje je srednjovjekovne mikrotoponime pokrivalo današnje područje općine Vele Luke. Sam toponim Vela Luka tada je predstavljao tek jedan od toponima onih predjela uz morsku obalu koja okružuju tada jedino selo na zapadnom dijelu otoka, Blato, smješteno u sredini tog prostora i udaljeno od mora. Vjerojatno zbog same veličine uvale područje koje je pokrивao naziv Vela Luka moralo je biti veće i prostranije od ostalih oko Blata. Na to na kraju navodi i činjenica da se jedino tu kasnije razvilo novo seosko središte, dok su svi ostali predjeli na području Blata i dalje ostali u njegovu sastavu. Vela Luka se u dokumentima u više navrata navodi kao *Vale Magna sub Blata*.⁸ tj. *Velika Luka* podno Blata, gdje se taj toponim veže neposredno za Blato kao lokalno središte, dok kod svih ostalih to nije slučaj. To također ukazuje i na važnost Vele Luke za Blato, koja je morala biti veća nego ostala naselja uz obalu. Na tu važnost upućuje i najznačajnija cesta koja je ucrtana na prvom poznatom zemljovidu iz prve polovice XIX. st., a koja je započinjala u dnu Vele Lučice i preko Knežinskih laza vodila prema Blatu (Šunjić 2019: 47).

No područje Vele Luke je u srednjem vijeku zasigurno bilo znatno manje od današnjega područja istoimene općine. U njega je morao spadati prostor koji se pruža uz morsku obalu unutar same uvale te s njene vanjske strane. Međutim nije moguće preciznije odrediti koliko se taj toponim tada pružao od morske obale prema unutrašnjosti otoka. Da se ipak radi o većem toponimu govore tamošnji mikrotoponimi, postojanje kojih se u određenom broju može utvrditi na području Vele Luke. Očito je prostor bio dovoljno velik da je preciznije snalaženje na njemu tražilo i nastanak mikrotoponima, odnosno odrednica koje su upućivale na pojedine dijelove tog područja. Tako se u srednjovjekovnim dokumentima spominju: *Lučica*,⁹ *Spila*¹⁰ *Donji dio uvale*,¹¹ *Južni dio*

3 Brna se u srednjovjekovnim dokumentima ne spominje.

4 HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 11. f.1r. 15. ožujka 1375.

5 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 6. 18r. 1400.

6 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 13r.

7 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r., 1388.

8 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 13r.

9 *sub Luchica districtus valle de Blata*, HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 11. f.1r. 1375.

10 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21.8r., HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 12r.

11 ... *partem inferiorem ipsius vallis*, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 13r.

uvale,¹² Vela Luka pored Grubinjanine lazi,¹³ Vela Luka gdje se naziva Vatasalaz.¹⁴ Vjerojatno ih je bilo više, no u sačuvanim zapisima nisu zabilježeni.

Područje Vele Luke je u srednjem vijeku zasigurno bilo znatno manje od današnjega područja istoimene općine. U njega je morao spadati prostor koji se pruža uz morsku obalu unutar same uvale. Međutim nije moguće preciznije odrediti koliko se taj toponim tada pružao od morske obale prema unutrašnjosti otoka.

Tu je zanimljiv spomen toponima Spila u Veloj Luci, očito onog istog mjesta koje je danas poznato kao najveće arheološko nalazište na otoku. U to vrijeme, naravno, nije ta Spila bila poznata kao arheološko nalazište, nego se u dokumentima koristila kao odrednica (markacija) u odnosu na koju se locirala pojedina čestica zemlje. Tako se na jednom mjestu kaže da neki Stojan ima zemlju oko Spile,¹⁵ drugi put se za neki vinograd kaže da je bio iznad Spile, a taj toponim se u latinskom dokumentu navodi na hrvatskom jeziku: *Nad Spila*.¹⁶ U jednom pak nejasnom dokumentu spominje se ostatak neke njive u Veloj Luci u Spili pored koje se navodi postojanje vode,¹⁷ vjerojatno izvora¹⁸, te čestice

zemlje koja se prostirala od Spile do Luke.¹⁹

Pokušat ćemo locirati položaj i značaj Vele Luke unutar srednjovjekovnog blatskog područja. O Blatu, uređenju njegova distrikta i njegovu gospodarstvu izvori nude popriličnu količinu podataka. Tako se znaju blatske posebnosti unutar ustroja korčulanske uprave u to doba. Još 1338. općinski suci su dolazili u Blato i pred crkvom na trgu povremeno obavljali sudsku službu za potrebe tamošnjeg stanovništva (Dokoza 2009: 185). Isto tako je poznato da se još 1350. u Blatu spominje kneževa kurija,²⁰ očito kao neki vid lokalne vlasti, a također i blatski vijećnici (*consilarii de Blata*)²¹ što sve skupa upućuje na postojanje uređene lokalne vlasti na razini sela, a također i na važnost Blata unutar korčulanske općine. U tako uređenom ustroju lokalne vlasti Vela Luka se može smjestiti samo kao jedan od niza toponima koji se nalaze uz obalu oko sela Blato.

Također su sačuvani i brojni dokumenti koji se odnose na poljodjelstvo i značajnije obradive površine na ovom dijelu otoka koji je pokrivao blatski distrikt. Tu je znakovito da se najvažnija polja današnjeg Blata poput Velog polja sv. Marije, Krtinje Vele i Male te Krtinjice spominju znatno češće od Vele Luke i plodnih površina u njejoj blizini koji su kasnije postali dio njene općine. Sama Vela Luka spominje se u do danas sačuvanim srednjovjekovnim dokumentima tek četiri puta, a toponimi na njenim današnjim područjima poput Bradata, Vrbovice, Rasohatice, Troskotavca, Potoračja, Ančinova, Gradine sv. Ivana, Lučice ili Bobovišća, spominju se još rjeđe.

Sliku upotpunjuje i sadržaj koji nudi prvi zemljovid s označenim namjenama zemljišta iz 1836. godine koji su načinile austrijske vlasti, a prema kojem su na području koje danas obuhvaća općina Vela Luka prevladavale šume, odnosno nisko raslinje, u općinskom vlasništvu. Osobito se to odnosilo na područje zapadno od naselja Vela Luka. Isto tako su sjeverne i južne strane uvale u samom zaljevu bile gotovo neobrađene, uz izuzetak nekoliko

12 ... *parte silochali Valis Magne*, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 12r.

13 *Vela Luca prope Grubignanin las*, HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. 35r. 1395.

14 *Vale Magna ubidicitur Vatas las*, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 20. 6v.

15 ...*circum Spilam...*, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

16 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

17 Ovaj dokument nastao je prilikom podjele kneževe zemlje na otoku 1411. godine što će biti detaljnije obrađeno u daljnjem tekstu.

18 Izvor pod imenom Kalac postoji i danas, a nalazi se ispod Vele Spile, nedaleko od morske obale u uvali Kale.

19 *Rexiduum totum ipsius gnive Vele Luche Spila tamen et aqua et unum gognalem in Spila... usquead Lucam*. HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 13r.

20 ... *datum in Blatta in curia comitatis...* 18. lipnja, oko 1350. HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 2. 3v.

21 HR-DAZD-11. kut. 1. sv. 15. 34r. 9. travnja 1386.

U uređenom ustroju lokalne vlasti Blata, značajnom u kontekstu korčulanske općine, Vela Luka se može smjestiti samo kao jedan od niza toponima koji se nalaze uz obalu. Znakovito je da se najvažnija polja današnjeg Blata poput Velog polja sv. Marije, Krtinje Vele i Male te Krtinjice spominju znatno češće od Vele Luke i plodnih površina u njenoj blizini.

plodnih polja (Šunjić 2019: 54). Stoga ne čudi izjava N. Ostoića da obitelji koje krajem 18. stoljeća žive u Veloj Luci zapravo „imaju prebivalište u Blatu“ (Šunjić 2019: 25). Međutim, usprkos zemljopisnom prikazu, ta je Ostoićeva izjava prilično površna jer ne definira tadašnji velolučki prostor na koji bi se odnosila. Za pretpostaviti je da se izjava odnosi na one obitelji koje su u 18. st. živjele u selu Vela Luka. No, važi li to i za prostor današnje općine Vela Luka? Naime, vrlo je realno pretpostaviti da sve one obitelji koje su živjele na plodnim poljima kao što su Bradat, Vrbovica i cijelom području koje se prostiralo prema Proizdu pa su i od samog sela Vela Luka bile više kilometara udaljene, nisu imale prebivalište u samom Blatu jer im je bilo predaleko. Među stanovnicima sela Vela Luka, koje se od srednjega vijeka do 18. st. postupno oblikovalo, vjerojatno su mnoge obitelji imale prebivalište u Blatu, ali među tolikim vlasnicima i obrađivačima zemlje smještene na nekom od brojnih plodnih polja koje danas pokriva općina Vela Luka zasigurno je oduvijek postojao određen broj obitelji koje su tamo imale svoje kuće i imanja, a to se sve nalazilo u sklopu velikog područja sela Blato. Stoga ne čudi najnovija ocjena navedene Ostoićeve izjave u literaturi koja ju skoro uvredljivo naziva „svjesno anakronom“ (Šunjić 2019: 62).

III.

Prvi dokument koji spominje Velu Luku je tek iz 1375. godine. U njemu dvoje Blačana, Marin Pedoević i Bogdan Marinić sklapaju ugovor o prodaji zemlje na kojoj se nalazio vinograd smješten u Veloj Luci (*posite in Magno porto*), na mjestu koje se nazivao *Pod Lučicom* (*ubi dicitur sub Lucica*), a koja se nalazi, kako u dokumentu stoji, u uvali unutar blatskog okruga (*in districtu valle de Blata*). Naravno da je taj najstariji poznati spomen bio sasvim slučajan jer je zasigurno područje Vele Luke mnogo ranije bilo privedeno kulturi i bilo dio blatskoga zemljišnog posjeda, no vjerojatno relativna oskudnost dokumenata iz tih davnih vremena i posebno dinamika zemljišnih odnosa na tom području nije bila dovoljno intenzivna da bi bilo potrebe da taj toponim ranije uđe u pisanu riječ ili je pak takav dokument postojao, ali se nije stigao sačuvati do danas. Sam toponim Lučica sačuvao se u malo drugačijem obliku. Još u XIX. st. postojale su Vela i Mala Lučica, da bi u drugoj polovici tog stoljeća ona Vela bila zatrpana i na njenom mjestu danas se nalazi Žardin (Šunjić 2019: 47).

Drugi sačuvani spomen Vele Luke je također u bilježničkim spisima (1388. godine) i govori da je osim privatne zemlje Blačana na tom području postojala i općinska zemlja, tj. zemljište koje je bilo u vlasti korčulanske općine s koga je ona sakupljala prihode od tamošnjih obrađivača. Spominju se tri imena obrađivača općinske zemlje na tom području: najprije Jure Mende i Radin Lovrenčić, a zatim Bertino Odrinić.²²

Treći spomen Vele Luke bio je vezan uz smrt spomenutoga Jure Mende 1395. godine kada je njegova supruga Dominika zajedno sa dvije kćerke, Radom i Vidom, podijelila nasljeđena imanja. Tada se pored ostaloga spominje i posjed u Veloj Luci koji je bio smješten, kako se navodi, s jedne strane pored *Grubinjine lazi*, s druge pored *Žukove*, a s treće pored *Vatasa lazi*.²³ Danas nije lako odrediti ovako označenu poziciju.

Na samom kraju XIV. st., 1400. godine još je jednom u spisima zabilježena Vela Luka. U dokumentu se kaže da je već spomenuti Bertino

²² HR-DAZD-11. kut. 1. sv. 7. 11r. 1388.

²³ ... in Vela Luca prope Grubignanina las juxta Zucova et juxta Vatasa las... HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. 35r.

Odrinić prodao svom sinu Lovri zemlju na ovom području i to je rečeno jednom prilično nejasnom formulacijom, u kojoj se navodi da mu on daje „treći dio cijele Vele Luke počevši od mora pa sve do Grubinijine lazi“.²⁴ Nije moguće locirati gdje bi to bilo, ali ovako formulirano stječe se dojam da se radi o velikom komadu zemlje, kako se kaže, trećina cijele tadašnje Vele Luke. Premda ne znamo koliko je zemlje bilo na području koje je tada pokrивao toponim Vela Luka, malo je čudno da jedan vlasnik posjeduje čak trećinu. Na velike parcele na ovom području upućuju još neki podaci iz izvora. Tako se u jednom dokumentu kaže da je općina dala u zakup „Velu Luku, odnosno dva njezina dijela“ (*Vela Lucha, videlicet duas partes*) i to, najprije dvojici obrađivača, Jurju Beriniću i Radiću Lovreničiću. No, budući da oni nisu plaćali dogovoreni zakup oduzela im je te posjede i dala trećem seljaku, već spomenutom Bertinu Odriniću.²⁵ Tu je dakle doslovno rečeno da se toponim Vela Luka sastoji od dva dijela. Ne kaže se ni koja su to dva dijela, a niti se kaže misli li se tu samo na općinsko zemljište ili na cijelu Velu Luku. Premda ne potpuno jasan, i ovaj podatak još jednom upućuje na ranije navedenu pretpostavku da su zemljišne parcele na tom području velike.

U jednom drugom spomenu općinskih zemalja i njihova zakupa samo je načinjena zabilješka u općinskim računskim knjigama da je Vidošije Radoslavić, jedan od najbogatijih korčulanskih plemića u XIV. st., 1408. dao preostalih 52 solda koja je bio dužan za zakup Vele Luke (*in incantu de Vela Luca*).²⁶ Budući da se ništa preciznije ne kaže, može se smatrati da mu je praktično dana u zakup cijela Vela Luka ili sav općinski posjed u njoj.

Prema formulacijama iz analiziranih dokumenata gdje se u jednome daje u zakup treći dio cijele Vele Luke, u drugome se daju dva dijela Vele Luke, a u trećemu (cijela) Vela Luka, moglo bi se zaključiti da se ona sastojala tek od nekoliko većih komada zemlje ili što je vjerojatnije da se sve to odnosilo na zemlje koje su bile u vlasti općine.

Prema drugim srednjovjekovnim dokumentima s Korčule može se ustvrditi da je već tada zemlja

na otoku bila prilično gusto isparcelizirana, te da zemljišne čestice nisu mogle biti velike. Premda se ne zna koliko je područje tada pokrивao toponim Vela Luka, nakon gore navedenih primjera moglo bi se zaključiti da takva razmrvljenost posjeda za njeno područje nije važila te da su ovdje prevladavale znatno veće zemljišne parcele tako da je netko mogao posjedovati čak cijelu Velu Luku ili njezinu trećinu. No zbog premalog broja sačuvanih izvora pojašnjenje toga za sada nije moguće. Svakako nepostojanje zemljišne rascjepkanosti upućivalo bi na slabiju naseljenost i kultiviranost prostora.

Moglo bi se zaključiti da su na području Vele Luke prevladavale znatno veće zemljišne parcele tako da je netko mogao posjedovati čak cijelu Velu Luku ili njezinu trećinu. Nepostojanje zemljišne rascjepkanosti upućivalo bi na slabiju naseljenost i kultiviranost prostora.

IV.

Da bismo u potpunosti iscrpili najstariju arhivsku građu vezanu uz Velu Luku, pored spomena same Vele Luke, nastojali smo pronaći i locirati sve one toponime koji se nalaze na tom krajnje zapadnom dijelu otoka, a koji danas pripadaju velolučkoj općini. Takva nastojanja uglavnom nailaze na čitav niz prepreka koje umanjuju konačni uspjeh. Prije svega treba napomenuti da su se kroz povijest, kao uostalom i danas, u dokumente zapisivale samo one stvari za koje se javljala potreba da ih se zabilježi. Tako je bilo i s pojedinim područjima, toponimima, na Korčuli koja su u pisanu riječ ulazila najčešće zbog obradive zemlje koja je po raznim osnovama bivala zabilježena, bilo da su na njima bile zemlje koje su predmet sudskog spora ili da su se takve zemlje prodavale, davale u zakup ili u nasljedstvo.

24 ... *tertiam partem totius Vallis Magne incipiendo a mare usque ad Grubignina las*, HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 6. 18r. 1400.

25 HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 16. 11r. 1388.

26 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 2v. 9. siječnja 1408.

Danas je pri pronalaženju srednjovjekovnih toponima u sačuvanoj arhivskoj građi glavni kriterij jesu li se oni u određenom obliku sačuvali do danas. Ako ih nema sačuvanih, nije moguće utvrditi gdje su se nalazili. Osim toga, njihovo ubiciranje otežava i činjenica da se isti nazivi toponima susreću na više mjesta na otoku pa stoga često nije moguće sa sigurnošću odgovoriti je li određeni toponim na području Vele Luke ili negdje drugdje. Svakako, na kraju istraživanja možemo zaključiti da je s ovog područja u srednjovjekovnim dokumentima ostao zabilježen vrlo mali broj toponima koje možemo sa sigurnošću locirati na područje Vele Luke. Stoga bi se moglo reći da su to samo fragmenti cjelovite slike srednjovjekovne toponimije velolučkog kraja. Zbog tolike razlike pri usporedbi pronađenih toponima u starim dokumentima s danas postojećima na području Vele Luke, nameće se zaključak da se ipak velik dio lučke toponimije s vremenom promijenio.

Treba ustvrditi i jednu činjenicu koja predstavlja značajan čimbenik u očuvanju stare velolučke toponimije. Naime, mnogi stari toponimi s područja Vele Luke preživjeli su samo zato što su bili spomenuti u jednom popisu koji je nastao prilikom podjele kneževе zemlje 1411. godine (Foretić 1940: 170-171). Tada se među stanovnicima otoka dijelila zemlja nekadašnjeg mletačkog kneza na Korčuli i od te je akcije, o kojoj će biti nešto više riječi kasnije, do danas sačuvan prilično dugačak popis zemalja koje su se dijelile, mjesta na kojima su se nalazile i imena Korčulana koji su ih dobili. Za nas je važno da je zahvaljujući spomenutom popisu ostao sačuvan određen broj srednjovjekovnih toponima s područja današnje Vele Luke.

Za veći dio današnjih toponima s područja Vele Luke, nije moguće pronaći potvrdu njihova postojanja u srednjovjekovnim dokumentima. Posebno čudi što takvu potvrdu, tj. spomen svog postojanja u sačuvanim srednjovjekovnim spisima nisu našli današnji nazivi područja na kojima su smještene znatnije plodne površine kao što su: Lozica, Njivica²⁷, Pojica, Zdračevo, Sprtišća, Kozjača, Gudulija.

Od onog malog broja današnjih toponima za koje postoji potvrda njihova postojanju još u

srednjemu vijeku neki od njih se spominju tek jednom, dok se o drugima može naći nešto više podataka.

Uz Gradinu, jedan od najzabilježenijih toponima je Bradat. Očito je to polje bilo u velikoj mjeri eksploatirano, pa se zbog boljeg snalaženja javila potreba za mikrotoponimima. Mora da se tu radilo o kvalitetnoj zemlji jer je osim korčulanskog plemića Vidošija Radoslavića u susjedstvu zemlju posjedovao i Ivan Piruzović (predak Arnerijevih).

Među ove zadnje zasigurno spada Gradina. Budući da je to vrlo čest toponim, mora se paziti da se velolučkoj Gradini ne pripisuju oni dokumenti koji se odnose na neku drugu Gradinu na otoku. Na velolučkom području Gradina spada u onu skupinu toponima sačuvanih u popisu nastalom prilikom podjele kneževе zemlje 1411. godine. Tu se ona navodi zajedno s okolnim toponimima kao „...Vrtilišće i prva lučica s njezinim pravima ispred vrata Gradine“.²⁸ Nije točno poznato gdje se nalazio toponim Vrtilišće,²⁹ zatim je li „prva lučica“ zaseban toponim, a posebno nije jasno o kakvim se to vratima Gradine radilo.³⁰ U jednom drugom dokumentu kaže se da se ispod Gradine nalazi toponim Bobovišća.³¹

28 ... item Gradina tota cum iuribus suis ... Item Verthischia et prima lucica cum iuribusearum ante portas Gradine ... HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 3. 8r.

29 Tumačenje da bi to mogao biti Brkat izneseno je u uredničkim bilješkama Katastika imanja korčulanske komune (Šeparović 1987: 163).

30 Moglo bi se raditi o Fuži. Upravo se tako naziva taj dio između Gradine i Sv. Ivana, koji je nekoć bio otok.

31 HR-DAZD-11. kut. 1 sv. 4. 6v. ... *petiam terre que vocatur Bobovisga supter Gradina ...*

27 U Katastiku imanja korčulanske komune i starim diobenim nagodbama ovo polje se naziva *Boglića njivica*.

Inače, opisanu zemlju dobio je u ovoj podjeli već spomenuti korčulanski plemić Vidošije Radoslavić.

Osim Gradine jedan od najviše puta zabilježenih toponima je Bradat, naziv za jedno od većih polja na području Vele Luke. I on je povezan s podjelom kneževe zemlje 1411. godine na čijem popisu se spominje u više navrata. Vjerojatno su njegova veličina i plodnost utjecale na to da se uopće nađe na tom popisu. Zna se da su komunalne vlasti tijekom funkcioniranja sustava slale svoje ljude u kontrolu zemalja koje su dane u najam. Trebali su utvrditi je li sva i obrađena kako su to zemljišni ugovori predviđali i jesu li se pritom poštovala točno predviđena pravila. Tako se npr. 22. kolovoza 1411. kaže da su Brko Sinković i Marin Bogulinić, prema uvidu činovnika Bogdana Radičevića poslanog od vlasti, bili optuženi jer nisu izorali četvrtinu onog dijela Bradata koji su uzeli u zakup i to u pravcu Mikuline luke.³²

Prilikom podjele kneževe zemlje 1411. godine dodijeljeno je već spomenutom Vidošiju Radoslaviću i njegovom sinu Frani, pored ostaloga i područje koje je smješteno, kako se kaže: „na Bradat Stupu oko lokve pored javne ceste“.³³ Spomen lokve ukazuje na postojanje vode kao neizbježan preduvjet poljodjelstva. *Bradat Stup* je primjer još jednog mikrotoponima na ovom polju. Pored toga još je Vidošijev sin Frane dobio zemlju iznad polja Bradat sa svim njezinim pravima,³⁴ a isto tako i zemlju na toponimima zvanim Donji pod i Dugi pod.³⁵

U susjedstvu su poznati i toponimi Mikulina luka i Bradat stup, a vjerojatno negdje u njegovoj blizini i Zabradat, koji se prostire sve do već spomenute lokve.³⁶ Očito je cijelo to područje na kojem se nalazio Bradat bilo dovoljno veliko i u velikoj mjeri eksploatirano, odnosno rascjepkano, pa se zbog boljeg snalaženja javila potreba za

mikrotoponimima. Mora da se tu radilo o kvalitetnoj zemlji jer je osim Vidošija u susjedstvu zemlju posjedovao i drugi veliki korčulanski plemić u to vrijeme, Ivan Piruzović, čiji je inače sin Arnir Piruzović rodonačelnik poznatog korčulanskog roda Arnerija.³⁷ Vrijednost zemlje na ovom području potvrđuje još jedan od vodećih korčulanskih plemića iz tog vremena Prvošije Dragoslavić koji je također tu dobio zemlju.³⁸

Prilikom lociranja Vrbovice, jednog od većih i svakako najljepšeg polja na području današnje Vele Luke, treba biti oprezan pri analizi dokumenata da ne dođe do zabune budući da postoji istoimeni toponim i u smokvičkom okrugu. Na lučkoj Vrbovici kao jamac za uspjeh poljodjelstva postoji izvor vode. Smješten je na lokaciji koja se nazivala *Crnac*,³⁹ a jednom ga se čak naziva *fontana*.⁴⁰

Da je poljodjelstvo tu zaista i uzelo maha pokazuje postojanje općinskih pudara zaduženih za to polje koji su se redovito birali u Velikom vijeću u Korčuli. Iz dokumenata se također jasno vidi i razlog njihova postojanja. Naime, sačuvan je poduži popis poljskih šteta s naznačenom kaznom za okrivljene od kojih je pudar čuvao polje. Najčešće štete su bile one nastale zbog ulaska stoke u vinograd. Uglavnom se spominje krupna stoka, volovi, koji su vjerojatno zbog nepažnje njihova vlasnika ulazili u vinograde i nanosili štetu. Usput da se zabilježi, broj volova koji se spominje nije neznatan. Samo u jednom popisu navedeno je deset volova koji su, što po danu, što po noći uhvaćeni u vinogradu kako nanose štetu mladjoj lozi. Toliki broj orače stoke ukazuje na postojanje većih površina pod oranicama na tom području.

Jedan dokument lijepo opisuje zemljišne odnose na području Vrbovice kakvi su karakteristični za cijelu Korčulu. Radi se o tipičnom ugovoru između vlasnika zemlje i obrađivača za nasađivanje novih vinograda. Dogovorena je uobičajena veličina od jednog gonjaja vinograda godišnje, tj. da se deset gonjaja nasadi u deset godina. Kroz tih deset

32 1411. HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 20. 3v.

33 ... *Partitio Johani Radomilich Hecest pars ser Vidossi Radoslavich et eius filii ser Francisci in primisna Bradat Stop circum loqua prope viam comunis, prope ser Johanem Pirusovich ...* HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

34 ... *ultra totum campum Bradat cum pertinentiis suis ...* HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

35 ... *Item eidem Francisco pasus quinquena Donji pod et ... Longipodi usque viam comunis...* HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

36 ... *totum Gnivica Zabradat usque ad loquam et usque ad unum cupertum ...* HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 10v.

37 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

38 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 10r.

39 ... *Verboviza prope fontem in Cernac...* HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 2. 12r.

40 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 13. 9v.

U literaturi nailazimo na „Kalac Musićah“, nazvan po obitelji Šeparović Musa. Po Žuveli u njemu je bilo vode do 1960-ih. Do današnjih dana se sačuvao pucal (Žuvela 2002: 111-113).

godina od svega onoga što u vinogradu bude rodilo dat će se vlasniku jedna četvrtina. Po isteku toga roka, kad sve bude nasađeno, vlasniku će se vratiti polovica nasađene zemlje, dok će druga polovica pripasti obrađivaču u trajno vlasništvo. Takav običaj na Korčuli ukazuje na nedostatak radne snage, zbog čega se vlasnik bio spreman odreći pola imanja kako bi mu druga polovica bila nasađena vinogradom.

*Na lučkoj Vrbovici kao jamac
za uspjeh poljodjelstva
postoji izvor vode. Smješten
je na lokaciji koja se
nazivala Crnac, a jednom
ga se čak naziva fontana.
Još uvijek živući toponim
Potoračje najvjerojatnije
je iskrivljenica od starog
toponima Potkorak koji se
spominje u srednjovjekovnim
dokumentima i tada ga se
povezuje s toponimom Kruševo.*

Još i danas postoji toponim Ančinovo, a postojao je i nekada, samo ga je u dokumentima teško locirati. Za njega se uglavnom kaže da se nalazi u blatskom okrugu, ali izgleda da se ne spominje uvijek ista lokacija. Tako se jednom kaže da je neki vinograd „Na sablatia pod Ancinovo“,⁴¹ dakle negdje na području Zablaca; drugi put se neka zemlja ubicira na mjestu imenom „Rasohatica gdje zovu Podančinovo“,⁴² što nije ni blizu Zablaca, a treći put se za neku zemlju izričito kaže da je na području Blata „između Oklada i Ančinova u blizini mjesta koje se naziva Sovice“,⁴³ što nam je potpuno nepoznato jer ni jedan od navedenih toponima, osim

41 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. 31v.

42 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. f. 1v.-2v.

43 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 8. 36v.

Ančinova, do danas nije sačuvan. Iz navedenoga bi se moglo pretpostaviti da je bilo više toponima toga naziva, međutim teško je bilo što sa većom sigurnošću zaključiti.

Gradac je još jedan toponim koji može potvrditi svoje korijene u srednjem vijeku. Inače je kao naziv raširen pa je teško u svakom pojedinačnom slučaju sa sigurnošću reći gdje se nalazi. Jednom se kaže da je Gradac poviše Male Krtnje što je danas praktično središnji blatski prostor,⁴⁴ drugi put se Gradac spominje iznad Potirne,⁴⁵ treći put iznad polja Donje Blato,⁴⁶ a četvrti put se kaže da ispod Gradca vodi put za Blato.⁴⁷

I toponim Rasohatica koji se nekoliko puta spominje u srednjovjekovnim dokumentima u blatskom distriktu, do danas je sačuvan na području Vele Luke.⁴⁸ I Troskotavac (Troskotanac) je do danas sačuvani toponim. To je omanji dolac u blizini polja Kruševo. Samo se jednom spominje i tada se kaže da ga se daje na dražbu zajedno sa svim pripadajućim područjima i pravima.⁴⁹

Također još uvijek živući toponim Potoračje najvjerojatnije je iskrivljenica od starog toponima Potkorak koji se samo jednom spominje u srednjovjekovnim dokumentima i tada ga se povezuje s toponimom Kruševo. Naime, kaže se da je neki Dobroslav dao svojoj ženi Goji vinograd koji se nalazio u Potkoračju u blatskom okrugu i dio zemlje u Kruševu.⁵⁰ Spomen polja Kruševo povezano s toponimom Potoračje je jedini za kojega bi se moglo reći da je vjerojatno smješten na području Vele Luke, dok se svi ostali zapisi Kruševa u srednjovjekovnim korčulanskim dokumentima odnose na smokvičko Kruševo.

Pri opisu područja Vele Luke nameću se kao značajan čimbenik *lazi*. To je hrvatski naziv za krčevine, odnosno plodne zemlje koje su nastale krčenjem šuma i makije, koji je kao takav ušao i

44 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 10. 11v.

45 *Item Gradac Natpoterna*, HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 8. 10r.

46 *in Dogna Blata sub Gradac*, HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 18. 29r.

47 *Terram sub Gradac qua tenditur ad Blactam*, 1402-1403. HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 8. 19v.

48 K.I. sv. 9. 18r.; K.I sv. 10. 12r.; *in district Blate in loco ubi dicitur Rasohatica*, HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 8. 12v.

49 *cum omnibus juribus et pertinentiis ipsius Troscotanaç*, HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 5. 1v.

50 *in Potcoraç*, HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 17. 5v.

u srednjovjekovni latinitet. Drugi naziv za njih su *pasike* (Mažuranić 1975: 586, 898). Inače, krčenjem je u srednjem vijeku nastao znatan dio obradive zemlje u cijeloj Europi. Neki lazi, kako se već moglo vidjeti, čak imaju i imena, vjerojatno po nekadašnjim vlasnicima ili prema onima koji su ih načinili. Tako se i na području Vele Luke spominju: *Grubinjina las*,⁵¹ *Vatasa las*⁵² i *Jurja Veloevića las*.⁵³ Ti lazi su bili, barem po onome što se zna, vrlo značajna uzgajališta žitarica. Korčulanska je općina na svojim posjedima poticala krčenje i izradu laza tako da je smanjila davanja za sve one seljake koji bi se uhvatili tog teškog posla (Cvitanić 1987: 90-91, 138). U izvješćima općinskih skupljača (*colectores*) u komunalne su magazine upravo s općinskih laza (*de lassis comunis*) pristizale oveće količine žitarica. Prema sačuvanoj arhivskoj građi na cijelom se otoku upravo u toj proizvodnji ističu lazi s područja Blata, tj. današnje Vele Luke. Tako je s *Vatasa laza* u *Veloj Luci* 1404. godine sakupljeno čak 30 kvarta ječma, dok su poznati prihodi s nekih drugih laza na otoku bili znatno manji.⁵⁴

Pored svega do sada navedenoga u područje današnje Vele Luke spada i nekoliko otočića (*scolei, scopuli*) koji su popisani prilikom prikaza općinskog vlasništva. To je Proizd i, kako se u izvoru navodi, „pet otočića u uvali Vele Luke“, međutim njihova imena se ne spominju.⁵⁵ Od tih „pet otočića Vele Luke“ četiri su najvjerojatnije: Gubeša, Kamenjak, Sv. Ivan i Ošnjak.⁵⁶ Posebno se u jednom vrlo oštećenom dokumentu nazire zapis otočića Ošnjaka.⁵⁷ Uz to treba spomenuti i da je u dokumentima sačuvan na dva mjesta podatak o nekim otočićima pored mjesta koje se naziva jednom *Prstuć Veli* (*scoleos ... positis*

Pri opisu područja Vele Luke nameću se kao značajan čimbenik lazi. Neki lazi čak imaju i imena, vjerojatno po nekadašnjim vlasnicima ili prema onima koji su ih načinili. Tako se i na području Vele Luke spominju: Grubinjina las, Vatasa las i Jurja Veloevića las.

in districtu Blatta ubi dicitur Perstuch Velich),⁵⁸ a drugi put samo *Prstuć (Perstuch)*.⁵⁹ Gdje je to i da li je to *Veli Pržnjak*, nije moguće utvrditi, pa time nije moguće ni reći jesu li ti otočići danas na blatskom ili velolučkom području. No, treba napomenuti da se vjerojatno radi o ne baš malim otočićima jer se na njima spominje veća obradiva površina koju općina daje na obradu.⁶⁰

U prikaz načina na koji je kultiviran srednjovjekovni krajolik današnje općine Vela Luka treba pridodati i postojanje gaja. To su posebna mjesta koja su služila za ispašu krupne stoke u vrijeme oranja. Oni su lijep pokazatelj organizacije krajolika jedne poljodjelske zajednice. Javljaju se tek kad je prostora počelo nedostajati, tj. kad je uspostavljen primjeren odnos između šuma i obradiva tla, pa se javila potreba da se jedan dio šuma sačuva od sitne stoke i da služi isključivo za napasanje volova u vrijeme oranja. U takvom trenutku i stanovnici otoka Korčule su bili prisiljeni organizirati gaj. Prema sačuvanim podacima može se zaključiti da je svako selo na otoku u XIV. st. imalo funkcionalno organizirani gaj. Za selo Blato postojala su čak dva gaja što ne iznenađuje budući da je područje tog sela pokrivalo skoro pola otoka.⁶¹ Oba se spominju u Odlukama Velikog vijeća iz 1399. godine.⁶² Jedan blatski gaj je vjerojatno bio

51 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. 35r. 1395.

52 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 6. 1400.

53 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 12r.

54 HR-DAZD-11. kut. 5, sv. 20, 6v, 26. srpnja 1404.

55 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 5. 5r. 17.V.1418. ... *deliberate fuerunt ad publicum incantum quinque scolia positis in Valle Magna...*

56 Ostoić u svojem djelu o *Veljoj Luci* piše: „Pet otočića ispresijecaju ovu luku, i to sa sjevernog rukava: Ošnjak, *Mišjak*, Gubeša u sv. Ivanu, Projizd, a sa podnevnog Čančir“ (Ostoić 1953: 9). Ostoić Kamenjak naziva *Mišjak*, a evidentno ispušta navesti još jednog – Sv. Ivan. Naime, Glavica sv. Ivana na vrhu koje je istoimena kapela nekoć je bila otok, odnosno zvala se Sv. Ivan ili otok sv. Ivana. To se da vidjeti u starim katastarskim mapama, ali i u literaturi (Vidi Tabain 2010: 114-116). Dakako, postavlja se pitanje da li slijedom Ostoićeve pisanja možemo u rečenih pet otočića inkorporirati i Čančir.

57 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 3r. 11.VI.1402.

58 HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 4. 3r.

59 HR-DAZD-11. kut. 1. sv. 2. 39r.

60 Isto.

61 Za problematiku gajeva vidi: Dokoza 2009: 22-26.

62 Gradski muzej Korčula (GMK), Odluke korčulanskog Velikog vijeća, 6.7.1399.

smješten na području današnje Vele Luke i u jednoj odluci Velikog vijeća njegove se granice ovako opisuju: započinje od brda koje se naziva 'Ladia Ustubal' na području po imenu 'Mekisni privor' koji se nalazi u 'Blisomirovoj njivi'. Odatle se preko Dolca ili vale Bobovišće spušta sve do mora.⁶³ U navedenom opisu poznat nam je danas još uvijek postojeći toponim Bobovišće i iz njega se zaključuje da je spomenuti gaj bio na području današnje Vele Luke. Za gajeve su bili zaduženi posebni seoski dužnosnici koji su se nazivali: gajari⁶⁴ ili činovnici za gajeve.⁶⁵ Oni su ih čuvali od sitne stoke koja je najčešće u njih upadala i nanosila štetu.

V.

Vlasništvo nad zemljom na otoku, pa tako i onom raspoređenom po plodnim krškim poljima u blatskom distriktu, pripadalo je najvećim dijelom korčulanskim plemićima zatim tamošnjem stanovništvu koje ju je obrađivalo, dok su posebnu skupinu činili posjedi korčulanske općine i korčulanskog kneza.

O kneževoj zemlji doznajemo iz već spomenute dokumentacije vezane uz podjelu te zemlje među Korčulanima. Od te dokumentacije do danas su sačuvana dva svežnjica spisa u starom korčulanskom arhivu. Njih je već u XIX. st. vidio Nikola Ostoić, što je zasnježeno u njegovoj knjizi (Ostoić 1963: 20). Međutim, na tadašnjem stupnju povijesnih spoznaja on je, vidjevši popise zemalja i vlasnika, smatrao da se radi o zemljišniku općinskih dobara u sklopu „najstarijeg općinskog zakonika Korčule“ (Isto). Budući da na navedenom arhivskom svežnjicu nema godine, on ga je krivo datirao u 1427. godinu. Tek je Foretić u svojoj monografiji o ovom otoku utvrdio da se radi o podjeli kneževe zemlje načinjenoj 1411. godine, te da navedeni popis, nije najstariji zemljišnik otoka, već dokumentacija koja je pratila tu podjelu (Foretić 1940: 170-171). Naime, kao što je poznato iz literature, korčulansko Veliko vijeće je još 1409. odlučilo razdijeliti sve one zemlje koje je nekad posjedovao mletački knez, a koje su

kasnije prešle na kneza izabranog od anžuvinskog vladara.⁶⁶ Sačuvani popis (premda nepotpun) sadrži imena osoba koje su dobile zemlju, njezinu veličinu i smještaj. Zanimljivo je da se tom prilikom navodi i veći broj zemljišnih čestica upravo na području Vele Luke, što znači da je knez baš tu imao znatan zemljišni posjed. Njegove zemlje spominju se na lokalitetima Spila i oko Spile,⁶⁷ zatim na području južnog dijela Vele Luke,⁶⁸ na području Vatasalazi,⁶⁹ u donjem dijelu uvale,⁷⁰ te na Veloeviča lazi,⁷¹ a zatim na mjestima vezanima za Velu Luku, kao na Bradatu, Gradini i Bobovišćima.

Osim kneževih, zahvaljujući nekoliko sačuvanih dokumenata, može se nešto reći i o općinskim zemljama na području današnje općine Vela Luka. Prije svega, dva dokumenta pokazuju da je općina svoje posjede davala u zakup, što je i inače bio njezin način njihova iskorištavanja. Međutim, nije moguće utvrditi koliko je to zemlje općina posjedovala na ovom području.

Isto tako kaže se da su taj posao davanja općinskih zemalja u zakup i vođenja računa oko prikupljanja prihoda obavljali općinski činovnici s titulom skupljači prihoda (*colectorii salarii*).⁷² Za tu funkciju se, bar prema jedinom sačuvanom primjeru, može reći da su to radili korčulanski plemići jer se kao skupljač spominje plemić Sinko Bogdanić (*ser Sincus Bogdanich*).

U općinsko vlasništvo spadali su i otočići na području današnje Vele Luke o kojima je već bilo riječi.⁷³ Zbog nešto više sačuvane građe o njima, mogu se iznijeti i neke postavke. Naime, svi otočići oko Korčule, kao vlasništvo općine, davani su u zakup. Bili su grupirani po pojedinim korčulanskim selima, tj. njihovim okruzima (distriktima), i prema takvoj podjeli ovi velolučki su spadali u skupinu blatskih otočića. Obično je zakup bio na pet godina, no cijene su bile niske pa ni prihod s tih otočića nije mogao biti značajan (Dokoza 2009: 198-211).

63 ...sit gay ut continetur inferius in Blatta incipiendo a Monte quod dicitur Ladia Ustubal instando Bucotina in Mechisni privor u Blisomirova griva per dolac sive valle Bobovisca usque ad mare ...GMK, Odluke korčulanskog Velikog vijeća, 7.

64 gaiarius. HR-DAZD-11. kut. 2. sv. 6. 41v.

65 officiales super gay. HR-DAZD-11. kut. 2. sv. 6. 9r.

66 Isto.

67 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 8r.

68 ... parte silochi Vele Luce..., HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 12r.

69 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 20. 6v.

70 Partem inferiorem ipsius vallis, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 13r.

71 Veloevich las, HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 12r.

72 HR-DAZD-11. kut. 3. sv. 16. 11r. 1388.

73 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 5r. 17. svibnja 1418.

Prvi sačuvani podatak iz 1395. kaže kako je već spomenuti plemić Vidošije Radoslavić uzeo u zakup otok Proizd (*scopulo vocato Provesdi posito in pertinentiis Blatte*), te je namjeravao na njemu zasijati žito (*ordeum*), što je zanimljivo jer se u to doba u spisima na Korčuli vrlo rijetko susreće uzgoj žitarica. On je posao dogovorio s trojicom seljaka koji će mu pritom pomagati, a dobit će dijeliti na jednake dijelove, s tim što jedan dio ide njemu u ime zakupa otočića.⁷⁴

Podatak iz 1395. kaže kako je plemić Vidošije Radoslavić uzeo u zakup otok Proizd te je namjeravao na njemu zasijati žito, što je zanimljivo jer se u to doba u spisima na Korčuli vrlo rijetko susreće uzgoj žitarica. On je posao dogovorio s trojicom seljaka koji će mu pomagati i podijeliti dobit.

Nije moguće utvrditi visinu najma za svaki otočić, no neki su podaci sačuvani. Tako je općina za 1408. godinu od blatskih otočića dobila 41 libru. Proizd je u ovoj skupini otočića očito bio najprivlačniji pa je vjerojatno stoga o njemu postojalo, pa i sačuvalo se, više podataka. Tako je 1409. na dražbi dan u zakup otočić Proizd (*deliberata fuerunt scolia Blatte ... inprimis fuit Proisd*) za 11 libara i dva solda na godinu korčulanskom plemiću Ivanu Radetinu koji je ponudio najvišu cijenu.⁷⁵ Godine 1420. sačuvan je također podatak o davanju u zakup otočića Proizda na pet godina za 16 libara godišnje Pavu Markoviću, dok su druga dva blatska otočića, Kosor i Obljak dana u zakup za svotu od 9 perpera.⁷⁶

Osim spomenutog Proizda sačuvana je i cijena zakupa za ranije spomenutih pet otočića u uvali

Vele Luke (*quinque scoleos positus in Vale Magna*) i iznosila je 46 libara, a plaćala se u dva puta, jedan dio nakon isteka polovice zakupa, a drugi dio na kraju.⁷⁷ I u spomenutom oštećenom dokumentu u kome se nazire ime otočića Ošjaka govori se o njegovu davanju u zakup, samo se ne vidi cijena.⁷⁸

Među skromnim arhivskim pabircima o Veloj Luci sačuvana je posebno zanimljiva priča iz 1406. godine o jednom splitskom ribaru koji je tamo izgubio mreže.⁷⁹ Prije svega, taj podatak bi ukazivao da su Splićani ovdje znali doći ribariti, što dalje pokazuje kako je kraj morao biti dovoljno bogat ribom da se zbog toga isplatilo doći iz Splita. Nadalje, spominju se ribarske mreže, što nije tako često u srednjovjekovnim izvorima, i premda se ne opisuju, niti se imenuju posebnim nazivom, kaže se da ih je bilo sedam pa kao takve predstavljaju određen prilog poznavanju ribarstva u nas. Nakon što su spomenutom ribaru mreže nestale, prijavio je to tamošnjim vlastima, što bi upućivalo da se najvjerojatnije radilo o krađi. Na to su vlasti ispitale nekoliko osoba⁸⁰ koje su na upit, je li im išta poznato u svezi s tim mrežama, izjavile da ne znaju ništa.⁸¹ Ovdje bi za povijest Vele Luke bilo važno znati po kojem su kriteriju dotične osobe izabrane. Za pretpostaviti je da su to osobe koje su imale u Veloj Luci zemlju ili možda i nekakvu nastambu te da su tamo iz nekog razloga, najvjerojatnije zbog obrade zemlje, češće boravile, pa se stoga smatralo da je najbolje njih priupitati za sudbinu spomenutih mreža. Prema tome, moglo bi se pretpostaviti da se u imenima ove sedmorice nalaze oni rijetko poznati vlasnici (ili samo obrađivači) zemlje u Veloj Luci iz najranijih pisanih izvora.⁸² Ako im se pridodaju i ostala do sada spomenuta imena iz dokumenata koji su vezani za Velu Luku, dobiva se popis prvih imenom poznatih vlasnika ili samo obrađivača zemlje na ovom području. No ponovit ćemo, sve do dolaska Venecije u posjed Dalmacije početkom XV.

77 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 3. 5r. 17V.1418.

78 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 5. 3r. 11.VI.1402.

79 ...in Valle magna sub Blatta... HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 22. 1v. 30. lipnja 1406.

80 Njih sedam. To su: *Frane Vidosevich, Bogdanus Marcanich, Marcus eius filius, Cvitan eius filius, Radich Radetich, Rastidrug Mladinich, Desislavus Pervinich*. Isto.

81 ...*Dominum vicarium et iudices si quid scire de ipsis. Qui omnis invocati debito modo nichil scire de ipsis retibus...* Isto.

82 Isto.

74 HR-DAZD-11. kut. 4. sv. 2. 13v. 15. veljače 1395.

75 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 21. 2v. 6.XII.1409.

76 HR-DAZD-11. kut. 5. sv. 3. 5v.

Sve do dolaska Venecije u posjed Dalmacije početkom XV. st. na ovom se prostoru u dokumentima ne mogu nazrijeti tragovi nikakve nastambe, a kamoli naselja.

st. na ovom se prostoru u dokumentima ne mogu nazrijeti tragovi nikakve nastambe, a kamoli naselja.

Ovome u prilog treba na kraju dodati Foretićevo razglabanje o crkvi sv. Ivana na Gradini u Veloj Luci. On, pozivajući se na starije povjesničare, Paulinija, Farlatija-Coletija, Luciusa i Ostojića, navodi nekog svećenika s titulom opat, iz čega bi se moglo izvući zaključak o postojanju opatije, tj. samostana. No isto tako se zna da je, kao i u mnogim drugim slučajevima, ta titula mogla biti vezana uz običnog rektora neke crkve. Svakako prvi spomeni ove crkvice sežu do u prvu polovicu XV. st. kad je zabilježena kao pustinjačka kapela. Osim toga poznato je i ime njena graditelja, nekog pustinjaka Jakova (Foretić 1940: 349-350).⁸³

Sve ovdje navedeno predstavlja spoj arhivske građe o Veloj Luci i pokušaja da se iz tih najstarijih zapisa nešto kaže o ovoj uvali i području oko nje u razdoblju srednjega vijeka. Naravno, ostale povijesne znanosti, prije svega arheologija, trebaju dati svoj prilog i tako upotpuniti ovdje orisane konture povijesnog razvoja. Zsigurno će i suvremene povijesne metode i šire interdisciplinarno zahvaćanje cijele problematike uspjeti na temelju iznesenih arhivskih podataka u sljedećoj fazi istraživanja stvoriti puno jasniju i širu sliku ovog područja u navedenom razdoblju.

Izvori

Državni arhiv u Zadru

HR-DAZD-11. Općina Korčula

Gradski muzej Korčula

Odluke korčulanskog Velikog vijeća.

Literatura

Cvitanić, Antun (prir.). *Korčulanski statut: Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine = Statuta et leges civitatis et insulate Curzolaie*. Zagreb - Korčula: JAZU et al., 1987.

Dokoza, Serđo. *Dinamika otočkog prostora*. Split: Književni krug Split, 2009.

Foretić, Vinko. *Otok Korčula u srednjem vijeku do godine 1420*. Zagreb: JAZU, 1940.

Gjivoje, Marinko. *Otok Korčula*. Zagreb: vlastita naklada, 1968.

Kalođera, Ante. „Gospodarski razvitak otoka Korčule od 1837. g.“ *Radovi pedagoške akademije Split 1*, Split 1975., str. 243-269.

Ljubić, Šime. *Commisiones et relations Venetiae II*. Zagreb: JAZU, 1877.

Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb: Informator, 1975.

Ostoić, Nikola. *Vela Luka, historijsko-topografski prikaz*. Dubrovnik: naklada don Ivo Ostoić, 1953.

Šunjić, Maja. „Kako je Vela Luka izgledala 1836. godine?“ *Lanterna 3*, Vela Luka 2019., str. 45-63.

Tabain, Veljko. „Vratimo život Gradini – vali sv. Ivana“. *Luško libro 10*, Zagreb 2002., str. 114-116.

Žuvela Doda, Branko. „Luški lokaliteti“. *Luško libro 10*, Zagreb 2002., str. 111-113.

⁸³ Oko crkvice je nađeno više arhitektonskih sakralnih elemenata iz justinijanovskog razdoblja pa će biti da ju je Jakov samo obnovio.

Foto: Dino Cetinić (2004. god.)